

DREPT PUBLIC

CZU: 342.733:376

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.3\(62\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2022.3(62).05)

INCLUZIUNEA COPIILOR DE VÂRSTĂ ȘCOLARĂ CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE

Cezara-Elena POLISCA,
doctorand, Școala Doctorală Științe
Juridice, USM
<https://orcid.org/0000-0002-5596-0426>

SUMAR

Dreptul la educație reprezintă o necesitate de bază pentru ființa umană, fiind recunoscut în mai multe instrumente internaționale privind drepturile fundamentale ale omului. Deși dreptul la educație a fost recunoscut cu mai bine de jumătate de secol în urmă, persoanele cu dizabilități au trebuit să depună eforturi suplimentare pentru a demonstra că statutul lor deosebit le conferă și acest drept. Problema devine și mai subtilă în cazul copiilor cu cerințe educaționale speciale, care, confruntându-se cu situații de inegalitate și nedreptate, fiind situate într-un dezavantaj evident față de ceilalți membri ai societății, reclamă adaptarea mijloacelor și a mediului astfel încât acest drept să poată servi efectiv în deplinătatea sa.

Din aceste considerente, educația incluzivă trebuie să cuprindă și să implice toți copiii, indiferent de condiția lor intelectuală, fizică, socială, emoțională, lingvistică sau de altă natură și să răspundă nevoilor acestora.

Cuvinte-cheie: copil, cerințe educaționale speciale, educație incluzivă, dizabilitate, reglementări internaționale, reglementări naționale.

Introducere

Dreptul la educație este asigurat oricărui copil și are ca scop să le confere tuturor posibilitatea de a trăi o viață demnă, fără a-i poziționa într-o situație de marginalizare sau de excludere. Copiii cu cerințe educaționale speciale (CES) nu sunt o excepție în acest sens.

Ce este un copil cu CES? Am putea răspunde în felul următor: acesta este un copil asemănă-

THE INCLUSION OF SCHOOL-AGE CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

SUMMARY

The right to education is a basic necessity for the human being and is provided in several international instruments on fundamental human rights. Albeit the right to education has been recognised for more than half a century, persons with disabilities, given the incomparable status, had to dedicate additional efforts to have their right recognised. The issue becomes even more subtle in the case of children with special educational needs, who, facing situations of inequality and unfairness and being in an obvious disadvantage compared to other members of society, shall claim the adaptation of means and environment, so that this right become effective to the fullest.

For these reasons, inclusive education shall involve all children, regardless of their intellectual, physical, social, emotional, linguistic or other condition and respond to their needs.

Key-words: child, special educational needs, inclusive education, disability, international regulation, national regulation.

tor semenilor săi, dar care, în procesul de învățare, reclamă niște cerințe educaționale speciale, adiționale celor pe care le comportă alți copii de aceeași vârstă. De aici a și apărut conceptul de educație incluzivă, care, potrivit Declarației de la Salamanca, „trebuie să includă în procesul de învățământ toți copiii, indiferent de condițiile fizice, intelectuale, sociale, emoționale, lingvistice sau de altă natură” [20] și al cărui scop este ca „întregul sistem de învățământ să faciliteze medii de învățare în care profesorii și elevii să accepte și să facă față provocărilor și beneficiilor diversității” [12].

Discuții și rezultate

La baza educației incluzive se află dreptul la educație, garantat de articolul 26 din *Declarația Universală a Drepturilor Omului*, care prevede că *orice persoană are dreptul la învățatură și că învățământul trebuie să urmărească dezvoltarea deplină a personalității umane și întărirea respectului față de drepturile omului și libertățile fundamentale [...], să promoveze înțelegerea, toleranța, prietenia între toate popoarele și toate grupurile rasiale sau religioase [...]* [11].

Conceptul de educație incluzivă este completat ulterior și prin Convenția ONU privind drepturile copilului, care prevede că toți copiii, inclusiv cei cu dizabilități, trebuie să se bucure de o *viață împlinită și decentă, în condiții care să le garanteze demnitatea, să le favorizeze autonomia și să le faciliteze participarea activă la viața comunității* (art. 23), inclusiv și prin asigurarea exercitării dreptului la educație primară obligatorie și gratuită, în mod progresiv și pe baza egalității de șanse (art. 28) [6].

Asigurarea unui *sistem educațional incluziv la toate nivelurile*, îndreptat spre dezvoltarea pe deplin a potențialului uman, a simțului demnității și a propriei valori, pe consolidarea respectului pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului, pentru diversitatea umană, pe dezvoltarea la potențial maxim a personalității, a talentelor și a creativității proprii, a abilităților mintale și fizice, pe conferirea posibilității de a participa efectiv la o societate liberă (art. 24.1) este unul din principiile-forțe cuprinse în Convenția ONU privind drepturile persoanelor cu dizabilități, semnată de către Republica Moldova în anul 2007 și ratificată la 21 septembrie 2010. Acest instrument internațional mai stabilește și interdicția de a exclude persoanele cu dizabilități din învățământul primar gratuit și obligatoriu sau din învățământul secundar pe motiv de dizabilitate și că ele se bucură de acces la învățământ primar incluziv, de calitate și gratuit, în condiții de egalitate cu ceilalți membri ai comunității în care trăiesc, fiind asigurată adaptarea rezonabilă a condițiilor la nevoile individuale și facilitarea unei educații efective, care să maximizeze progresul școlar și socializarea conform obiectivului de integrare deplină (art. 24.2). Pentru exercitarea acestui drept, statele trebuie să întreprindă un șir de măsuri specifice prevăzute în art. 24.3 și 24.4 [7].

De altfel, accesul la educație este garantat copiilor cu CES și în optica art. 2 din Protocolul nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului, care utilizează formularea generală: „nimănui nu i se poate refuza dreptul la instruire” [5].

La nivel național, dreptul la educație este prevăzut în art. 35.1 din Constituția Republicii Moldova, conform căruia „dreptul la învățatură este asigurat prin învățământul general obligatoriu, prin învățământul liceal și prin cel profesional, prin învățământul superior, precum și prin alte forme de instruire și de perfecționare” [4]. Potrivit Hotărârii Curții Constituționale nr. 27/1998, „de nivelul potențialului intelectual al persoanei depinde nu numai promovarea persoanei pe scara socială și statutul ei social, dar și progresul societății în ansamblu, evoluția vieții economice, sociale și culturale” [14]. Învățământul primar și învățământul secundar general este gratuit [14].

Codul educației al Republicii Moldova garantează drepturi egale de acces la educație, iar statul susține persoanele cu CES (art. 9). Codul definește *cerințele educaționale speciale* ca „necesitățile educaționale ale copilului/elevului/studentului care implică o școlarizare adaptată particularităților individuale sau caracteristice unei dizabilități ori tulburări de învățare, precum și o intervenție specifică prin acțiuni de reabilitare sau de recuperare corespunzătoare” (art. 3). Învățământul pentru copiii și elevii cu CES constituie o parte integrantă a sistemului de învățământ și urmărește educarea, reabilitarea și/sau recuperarea și incluziunea educațională, socială și profesională a persoanelor cu dificultăți de învățare, de comunicare și de interacțiune, cu deficiențe senzoriale și fizice, emoționale și comportamentale, sociale (art. 32). Învățământul pentru copiii și elevii cu CES este gratuit și se organizează în instituțiile de învățământ general, precum și în instituțiile de învățământ special sau prin învățământ la domiciliu. Copilul cu CES urmează a fi inclus în grupa sau în clasa corespunzătoare din instituția de învățământ special sau de învățământ general (art. 33 alin. (1) și (2)). Statul asigură incluziunea copiilor cu CES prin abordarea individualizată, prin determinarea formei de incluziune, prin examinarea și/sau reexaminarea complexă a copilului cu CES, acestuia fiindu-i asigurate condiții de ordin ambiental și servicii educaționale în funcție de necesitățile individuale (e.g., prin facilitarea învățării alfabetului *Braille*, a limbajului mimico-gestual, a formelor alternative de scriere, de comunicare, de orientare și a aptitudinilor de mobilitate) (art. 33 alin. (3) și (6)) [1].

De asemenea, și articolul 10 din *Legea privind drepturile copilului* garantează dreptul la învățatură, inclusiv dreptul copiilor cu dizabilități de a fi instruiți în școli speciale [15]. Acest din urmă drept nu prevede că copiii cu CES urmează a fi instruiți în exclusivitate în școli speciale, ci fap-

tul că, pentru educarea anumitor categorii de copii, statul deține obligația pozitivă de a crea școli speciale, care să răspundă nevoilor speciale ale copiilor.

Cadrul incluziv național a fost extins și prin *Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020*, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 523 din 11 iulie 2011, în care se arată că „educația incluzivă prevede schimbarea și adaptarea continuă a sistemului educațional pentru a răspunde diversității copiilor și nevoilor ce decurg din aceasta, pentru a oferi educație de calitate tuturor în contexte integrate și în medii de învățare comună”. În pct. 58 și 59 ale Programului se menționează că „beneficiarii educației incluzive sunt toți copiii, indiferent de starea materială a familiei, mediul de reședință, apartenență etnică, limbă vorbită, sex, vârstă, de apartenența politică sau religioasă, starea de sănătate, de caracteristicile de învățare, de antecedente penale” etc., iar beneficiarii indirecti ai educației incluzive sunt familiile/părinții, cadrele didactice din învățământ, specialiștii din domeniile conexe, autoritățile publice centrale și locale și, în final, comunitatea/societatea [16]. Acest document strategic urmează a fi înlocuit de Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2022-2027, care se află în proces de definitivare. Scopul acestuia pentru următorii cinci ani este asigurarea accesului la educație din optica egalității de șanse la toate treptele de învățământ pentru toți copiii și asigurarea calității educației incluzive pentru toți copiii cu CES și/sau cu dizabilități, oferind pachete standard de servicii de suport, evaluate în baza unor nevoi individuale [2].

Datele statistice disponibile pentru anul 2021 indică faptul că educația timpurie a copiilor cu necesități speciale a fost realizată în opt instituții speciale (una – pentru copii cu dereglări ale auzului; una – pentru copii cu dereglări ale vorbirii (și cu auz bun); două – pentru copii cu dereglări ale vederii; două – pentru copii cu deficiențe intelectuale; una – pentru copii cu dereglări ale aparatului locomotor; una – cu alte profiluri), în 43 de grupe [13, p. 30]. În cadrul acestor instituții speciale învățau 547 copii, preponderent copiii cu dereglări ale vorbirii (187) și ale vederii (161) [13, p. 30]. Cu referire la învățământul primar și secundar general, în anul de studii 2021-2022 existau opt școli pentru copii cu deficiențe în dezvoltarea intelectuală sau fizică (învățământ de zi), iar din numărul total de 336.713 de elevi din toată țara, 551 învățau în aceste școli speciale [13, p. 40]. Din acești 551 de elevi, 391 prezentau deficiențe în

dezvoltarea intelectuală, 74 erau cu vederea slabă, 74 – cu auz slab și 12 – cu restanțe poliomielitice și cu paralizii cerebrale [13, p. 45].

Un interes deosebit îl comportă și plângerile examinate de Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității, care se implică și în examinarea plângerilor pe palierul accesului la educație și discriminarea în domeniul învățământului. În primii cinci ani de activitate, autoritatea a examinat circa 29 de astfel de plângeri, bazate, în special, pe criteriile dizabilității, a vârstei, a originii etnice sau rasiale, a originii sociale și a religiei sau a convingerilor [17, pp. 6-7]. În 2020 au fost examinate 11 plângeri privind discriminarea în domeniul educației, iar în 2021 – 10 cauze [19, p. 44]. Aspectele invocate au reliefat probleme precum stigmatizarea copiilor cu dizabilități și neimplicarea acestora în activitățile extracurriculare, eșecul în asigurarea incluziunii educaționale a copiilor cu dizabilități, organizarea și susținerea neechilibrată a educației [18, p. 74-77], refuzul în prelungirea relațiilor contractuale pe motivul particularităților speciale ale copiilor etc. [19, p. 45].

Avocatul Poporului pentru drepturile copilului și Centrul de Asistență Juridică pentru Persoane cu Dizabilități au sesizat Consiliul pentru examinarea planurilor-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, aprobate anual de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării prin prisma principiului nediscriminării pe criteriu de dizabilitate, pe motiv că, din 2012, acestea nu au inclus clasa a IX-a a învățământului gimnazial special în cadrul școlilor auxiliare. Consiliul a acceptat alegația conform căreia situația invocată dezavantajează elevii cu dificultăți severe de învățare. Cu toate acestea, inacțiunea în discuție tratează mai puțin favorabil, direct și nu prin efectul ei, elevii cu dificultăți severe de învățare. Prin urmare, acest tratament nefavorabil lezează dreptul elevilor cu dificultăți severe de învățare în exercitarea dreptului de acces la învățământul gimnazial obligatoriu. Ministerul a exclus crearea clasei a IX-a din Planul-cadru, fără să prevadă o alternativă corespunzătoare pentru elevi. Neadaptarea curriculumului școlar la disciplinele obligatorii și opționale de către reprezentanții instituțiilor antrenate în procesul educațional al elevilor cu dificultăți severe de învățare constituie un eșec al Ministerului, ca autoritate principală de planificare și de organizare a procesului de învățământ, în așa fel încât orice elev, indiferent de dificultățile și de barierele cu care se confruntă, să dispună de accesul la învățământul gimnazial obligatoriu [9].

În contrast, Consiliul nu a identificat existența unei discriminări în accesul la educație pe criteriu de dizabilitate în cazul refuzului organelor locale competente în domeniul învățământului și a protecției sociale de a plasa un copil cu dizabilități de auz într-o școală specială și a obligării părinților de a înmatricula copilul într-o instituție de învățământ general. Argumentul Consiliului s-a bazat pe principiul educației incluzive, care are ca obiectiv modificarea sistemului educațional național prin adaptarea continuă la necesitățile persoanei, pentru a răspunde nevoilor ce decurg din faptul că toți copiii sunt diferiți, pentru a oferi o educație de calitate tuturor, în contexte integrate și în medii de învățare comună. În afară de realizarea dreptului la educație a copiilor cu dizabilități de auz, educația incluzivă conferă și o posibilitate reală pentru integrarea în societate a acestor copii. De asemenea, Consiliul a reținut că instituțiile rezidențiale nu constituie o alternativă ce ar asigura dreptul la educație și integrarea socială ulterioară. Din aceste considerente, plasarea copiilor în cadrul instituțiilor rezidențiale trebuie să fie ultima opțiune aleasă, prioritară fiind educarea copilului într-o instituție de învățământ general [8].

O decizie destul de interesantă, adoptată de către Consiliu, vizează discriminarea pe criteriu de dizabilitate și stare de sănătate în cadrul evaluării la examenele naționale de absolvire a învățământului gimnazial și liceal [10]. Două asociații obștești au invocat faptul că mai multe acte normative emise de către Ministerul Educației, Culturii și Cercetării nu corespund criteriilor de asigurare a susținerii examenelor de absolvire în condiții adaptate rezonabil pentru toți elevii cu necesități speciale și încalcă principiul egalității. Potrivit părților interesate, prevederile contestate listează obiectele permise și interzise candidaților la examenele gimnaziale și liceale. Acestora li se permite aflarea în sala de examen doar cu pix, creion simplu, radieră și riglă, fiindu-le interzise telefoanele mobile, stațiile de emisie-recepție a informației sau alte dispozitive electronice, ceea ce ar defavoriza elevii cu cerințe educaționale speciale care reclamă echipamente și dispozitive medicale precum aparatele auditive, defibrilatoarele, pompele pentru insulină, senzorii de monitorizare a glicemiei, pen-urile cu insulină, glucometrele, telefoanele mobile care ar permite citirea valorilor de pe senzorii glicemici etc.

De asemenea, reprezentanții celor două asociații au invocat faptul că, deși normele contestate conțin anumite măsuri de acomodare rezonabilă, acestea răspund unui număr destul de mic de necesități. Mai mult, aceștia au menționat că

elevilor care suferă de diabet zaharat de tipul I ar trebui să li se permită să intre la examene cu un kit de urgență, care ar conține dispozitivele necesare, enumerate *supra*, precum și anumite gustări care trebuie administrate în cazuri de hipoglicemie, iar în eventualitatea apariției unei hipoglicemii până la examen sau în timpul acestuia, elevilor ar trebui să li se ofere 30-60 minute suplimentare pentru a se recupera. Hipoglicemia reprezintă o stare de slăbiciune a organismului, apărută ca urmare a scăderii concentrației de glucoză în sânge. Aceasta poate provoca tremurături, nervozitate, anxietate, ritm cardiac accelerat, confuzie, amețeală, somnolență, vedere încețoșată, oboseală, senzație de slăbiciune, spasme musculare ș.a. Dacă nu se reacționează corespunzător și prompt, simptomele se pot agrava foarte rapid și se poate ajunge la convulsii, la pierderea conștiinței sau chiar la comă hipoglicemică. În această situație, este necesară administrarea de urgență a injecțiilor cu glucagon.

Situația reversă a hipoglicemiei este hiperglicemia, care survine în cazul creșterii nivelului de glucoză în sânge și poate apărea de la un simplu stres sau îngrijorare, legată inclusiv de susținerea unui examen. În această situație, pot apărea simptome destul de asemănătoare cu cele descrise anterior, fiind prezentă și setea excesivă și urinarea frecventă. În situații excepționale, hiperglicemia poate duce la comă diabetică, cunoscută și sub denumirea de cetoacidoză, care necesită un tratament medical de urgență.

Reclamatul, *i.e.* Ministerul Educației, Culturii și Cercetării, a menționat că acțiunile sunt justificate în mod legitim și obiectiv, că acestea răspund unui scop legitim de a evalua de o manieră obiectivă cunoștințele tuturor candidaților și că mijloacele de atingere a scopului sunt proporționale, adecvate și necesare. Acesta a amintit faptul că, în colaborare cu Agenția Națională pentru Curriculum și Evaluare, au emis diverse acte prin care se facilitează incluziunea copiilor cu cerințe educaționale speciale în procesul educațional. Potrivit acestuia, candidații la examenele de absolvire pot solicita condiții speciale de examinare la susținerea subiectelor de examen unice pentru toți candidații, însă nici una din acestea nu acoperă situația elevilor cu diabet zaharat de tip I. Reclamatul a mai susținut că toate condițiile speciale se stabilesc de o manieră individuală pentru fiecare candidat în funcție de cerințele acestuia, fiind asigurate măsurile de acomodare rezonabilă adecvate pentru toate tipurile de dizabilitate, fără diferențiere. Potrivit Ministerului, invocarea listei exhaustive a obiectelor permise în sala de

examine servește scopului de a nu frauda examenele și că, la nivel național, comisiile raionale sau municipale de examene asigură prezența lucrătorilor medicali în fiecare Centru de Bacalaureat pentru a acorda asistența medicală. Elevii pot intra în sala de examene cu dispozitivele medicale inalienabile și justificative, vitale pentru viața și sănătatea acestora, inclusiv cu glucometre, exceptând cele care pot fi utilizate în alte scopuri decât cele medicale. Mai mult, grație prezenței asistentului medical, care are voie să intre oricând în sala de examen, pen-ul pentru administrarea insulinei și aparatele pentru măsurarea glicemiei pot fi păstrate la acesta. Cu privire la extinderea termenului de desfășurare a examenului, Ministerul a menționat că elevilor cu cerințe educaționale speciale li se acordă, suplimentar celor două sau trei ore, încă 60 de minute, iar elevilor cu deficiențe motorii, neuro-motorii sau vizuale grave, la proba limbii străine, pe lângă cele trei sau patru ore li se mai oferă încă 120 de minute și că pot solicita oricând ajutorul unui asistent. În viziunea reclamatului, elevii cu diabet sau cu alte maladii mai puțin severe nu întâmpină asemenea dificultăți, iar pretenția invocată de cele două asociații nu este întemeiată.

Concluziile la care a ajuns Consiliul pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității pot fi rezumate astfel:

1. Indicarea exhaustivă a lucrurilor admise și a celor interzise în sala de examene defavorizează elevii cu necesități specifice, care reclamă prezența obligatorie a anumitor dispozitive sau echipamente vitale și absolut necesare în sala de susținere a examenelor.
2. Deși în practică, în mod aparent, nu se atestă un refuz în acomodarea rezonabilă, dispoziția legală care interzice accesul în sala de examene cu orice dispozitiv electronic afectează elevii care, din cauza stării de sănătate, necesită anumite dispozitive sau echipamente electronice de o importanță vitală.
3. Deși regulile analizate urmăresc scopul legitim de evitare a fraudării examenelor de absolvire, acestea nu sunt totalmente adecvate, de vreme ce nu țin cont de particularitățile elevilor cu anumite probleme specifice, cum ar fi cei cu diabet zaharat de tip I.
4. În pofida faptului că prevederile contestate urmăresc un scop legitim, mijloacele de atingere a acestuia nu sunt proporționale și întru totul adecvate.
5. Măsurile de acomodare rezonabilă prevăzute vizează doar elevii cu anumite deficiențe, iar această listă trebuie extinsă, astfel încât ele

să poată fi aplicate proporțional în privința tuturor elevilor cu dizabilități, potrivit necesităților specifice ale acestora.

Concluzii finale

Republica Moldova trebuie să întreprindă toate măsurile posibile pentru ca toți copiii cu CES să se bucure pe deplin de dreptul la educație într-un mediu incluziv. Deși Comitetul pentru Drepturile Copilului, în Lista aspectelor în legătură cu rapoartele combinate patru și cinci ale Republicii Moldova (2017), a salutat anumite acțiuni întreprinse cu referire la copiii cu dizabilități și la dezvoltarea educației incluzive, acesta s-a arătat îngrijorat de faptul că:

- copiii cu dizabilități încă mai sunt supuși discriminării și nu sunt integrați în mod efectiv, în special, în sistemul educațional;
- programele școlare nu sunt adaptate la necesitățile speciale ale copiilor;
- se atestă un număr insuficient de profesori calificați în educația copiilor cu nevoi speciale și în educația incluzivă etc.

Comitetul a recomandat segregarea eforturilor pentru implementarea cadrului legislativ și a politicilor pentru protecția efectivă a drepturilor copiilor cu dizabilități, luarea tuturor măsurilor necesare pentru integrarea deplină a acestor copii în toate domeniile vieții sociale, consolidarea accesului la educația incluzivă la toate nivelurile, inclusiv învățământul preșcolar și liceal, asigurarea accesibilității la toate școlile și continuarea dezvoltării instrumentelor și a capacității profesorilor, inclusiv a celor calificați în limbajul semnelor, intensificarea eforturilor de adaptare a activităților școlare, a materialelor și a mediului, precum și asigurarea transportului la școlile raionale pentru copiii cu dizabilități, asigurarea serviciilor comprehensive pentru copiii cu CES ș.a. [3, § 29-30].

Deși actualmente suntem martori la o îmbunătățire considerabilă a situației copiilor cu CES, menționăm, totuși, că incluziunea acestora implică nu doar sfera educațională, reglementată în cadrul național și cel internațional, ci și scara de valori care caracterizează o societate. Atunci când credo-ul acesteia din urmă este respectul de netăgăduit pentru drepturile și libertățile fundamentale ale omului și pentru preeminența dreptului, rezultatul nu poate fi decât unul – cel bun, *i.e.* să facem ca educația să fie una incluzivă, o educație pentru toți copiii, adică și pentru acei cu cerințe educaționale speciale.

Referințe bibliografice:

1. Codul educației al Republicii Moldova. Nr.152 din 17.07.2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr.319-324.
2. Conceptul Programului de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2022-2027. <https://particip.gov.md/ro/document/stages/elaborarea-programului-de-dezvoltare-a-educatiei-incluzive-in-republica-moldova-pentru-anii-2022-2027/9256> (vizitat 02.10.2022).
3. Concluding observations of the Committee on the Rights of the Child on the combined fourth and fifth periodic report of the Republic of Moldova, 29 September 2017. 17 p. <https://www.unicef.org/moldova/en/reports/concluding-observations-combined-fourth-and-fifth-periodic-report-republic-moldova> (vizitat 02.10.2022).
4. Constituția Republicii Moldova din 29 iulie 1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr. 1. În vigoare de la 27 august 1994. Republicată în: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, nr.78.
5. Convenția Europeană pentru Apărarea Drepturilor Omului și a Libertăților Fundamentale, adoptată la Roma la 4 noiembrie 1950, ratificată de Republica Moldova prin Hotărârea Parlamentului nr.1298 din 24.07.1997. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1997, nr.54-55/502.
6. Convenția privind drepturile copilului, adoptată de Adunarea Generală a Națiunilor Unite pe 20 noiembrie 1989. În vigoare pentru Republica Moldova din 20 septembrie 1990. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=115568&lang=ro (vizitat 29.09.2022).
7. Convenția privind drepturile persoanelor cu dizabilități, adoptată la 13 decembrie 2006. În vigoare pentru Republica Moldova din 21 octombrie 2010. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=117839&lang=ro (vizitat 29.09.2022).
8. Decizia Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității nr. 07/17 din 14 aprilie 2017. http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Draft_Decizie_neconstatare_07_2017-votat-depers.pdf (vizitat 24.09.2022).
9. Decizia Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității nr. 92/17 din 29 septembrie 2017. http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_92_17.pdf (vizitat 24.09.2022).
10. Decizia Consiliului pentru Prevenirea și Eliminarea Discriminării și Asigurarea Egalității nr. 68/20 din 3 iulie 2020. http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/Decizie_constatare_68_2020.pdf (vizitat 24.09.2022).
11. Declarația Universală a Drepturilor Omului, adoptată la New-York la 10.12.1948 și ratificată de Republica Moldova la 28.07.1990. În: *Tratate internaționale la care Republica Moldova este parte*. Vol.1. Chișinău: Moldpres, *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1998, p.11-17.
12. Din interviul cu Clementina Acedo, director al Biroului Internațional al Educației din cadrul UNESCO, http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Policy_Dialogue/48th_ICE/Press_Kit/Interview_Clementina_Eng13Nov.pdf (vizitat 02.10.2022).
13. Educația în Republica Moldova. Publicație statistică 2021/2022. Chișinău, Biroul Național de Statistică al RM, 2022, https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Educatia/Educatia_editia_2022.pdf (vizitat 02.10.2022).
14. Hotărârea Curții Constituționale nr. 27 din 29 septembrie 1998 cu privire la controlul constituționalității pct. 5 alin. (5) din Hotărârea Guvernului nr. 243 din 3 martie 1998 cu privire la măsurile urgente de realizare a Legii bugetului pe anul 1998, https://www.constscourt.md/public/ccdoc/hotariri/ro_1998_h_27.pdf (vizitat 25.09.2022).
15. Legea privind drepturile copilului. Nr. 338 din 15.12.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1995, nr.13.
16. Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011-2020, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 523 din 17 iulie 2011. https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=103260&lang=ro (vizitat 25.09.2022).
17. Raport General privind situația în domeniul prevenirii și combaterii discriminării în Republica Moldova. Anul 2017. Chișinău, 2018. 78 p. http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/raport-CPEDAE_2017.pdf (vizitat 19.09.2022).
18. Raport general privind situația în domeniul prevenirii și combaterii discriminării în Republica Moldova. Anul 2020. Chișinău, 2021. 96 p. http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/CPEDAE_Raport_2020_revfin-1.pdf (vizitat 19.09.2022).
19. Raport general privind situația în domeniul prevenirii și combaterii discriminării în Republica Moldova, anul 2021. 75 p. http://egalitate.md/wp-content/uploads/2016/04/CPEDAE_raport_2021-final_site-1.pdf (vizitat 19.09.2022).
20. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education, adopted by the World Conference on Special Need Education: Access and Quality. UNESCO, Salamanca, Spania, June 7-10, 1994. <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000098427> (vizitat 29.09.2022).